

RUS ZULMÜNDE KARAÇAY-MALKARLAR

KARACHAI-BALKAR IN RUSSIAN PERSECUTION

Gurban HÜSEYNOV

qhuseynov@hotmail.com

Konya / Türkiye

ORCID: 0000-0002-3143-1984

ÖZET

Karaçay-Malkarlar Kafkasya bölgesinde yaşayan önemli Türk boylarından birisidir. Tarihleri sürgün ve göçlerle dolu olan bu halk önce Osmanlı tabiiyetinde yaşamış ardından da Rus hâkimiyeti altına girmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Ruslar tarafından baskı altına alınmalarının ardından Kafkasya'yı ele geçiren Ruslar daha sonra burada yaşayan Türk boylarını kendilerine karşı çıktıklarından dolayı sürgüne zorlamışlardır. Rusların Kafkasya bölgesini ele geçirmelerinde kilit konumunda olan savaş ise Hasavka Savaşı olmuştur. Savaşın başında Ruslara karşı direnen Karaçay-Malkarlar daha sonra silah bırakarak teslim olsalar da Rus zulmünden nasiplerini almışlardır. Rus baskısı altında zorlu yaşam mücadelesi veren Karaçay-Malkarlar Anadolu topraklarına göç etmeye başlamışlardır. Kafkasya'da kalan halk ise II. Dünya Savaşı esnasında ihanetle suçlanarak sürgün edilmişlerdir. Kafkasya bölgesinden Anadolu topraklarına kademeli bir şekilde göçler yaşanmış ve burada rahat bir hayat süren Karaçay-Malkarlar kendi kültürlerini ve geleneklerini unutmamış ve günümüze kadar yaşatmışlardır. Daha önce konuyla alakalı birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı konuyla ilgili yazılan araştırma eserleri ve makaleleri bir araya getirerek Karaçay halkının tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Hasavka Savaşı'na ve savaş sonrasında Rusların yaptığı sürgün ve katliamlara toplu bir bakış atmak.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Türk boyu, Karaçay-Malkarlar, Hasavka savaşı, Ruslar.

ABSTRACT

Karachai-Balkar is one of the major Turkish tribes living in the Caucasus region. This people whose history is full of exile and migration lived at first under Ottoman reign and then enters under Russian domination. After they were suppressed by Russians during Ottoman reign, Russian people who captured Caucasia, forced Turkic tribes to escape as they oppessed to Russian people. Hasavk war was the keywar for the Russian to seize the Caucasus region. At the beginning of the war Karachai-Balkar resisted to Russians, later they ceased fired but even so they had their share of Russian cruelty. Karachai-Balkar who fought to survive under Russian pressure began to migrate to Anatolia. The rest of the these people who stayed in the Caucasia were accused of treason and exiled during the World War II. A gradual migration to Anatolia from the Caucasus region started and Karachai-Balkar lived a comfortable life, they didn't forget their own culture and traditions and have maintained these traditions until today. Many studies have been conducted on the subject before.

The purpose of this research is to examine Hasavk War which was a significant milestone in Karachai-Balkar history and them as sacresan dexiles Russian carried out after the war through compiling studies and articles written on this subject.

Keywords: Caucasus, Turkishtribes, Karachai-Balkar, Hasavk war, Russians.

GİRİŞ

Avrupa ile Asya arasında geçit bölgesi olması dolayısıyla yüzyıllar boyunca doğudan batıya gerçekleştirilen göçler hep Kafkasya üzerinden yapılmıştır. Bu bakımdan burada her millet bir iz bırakmıştır. Kafkasya'yı oluşturan halkların menşesine baktığımızda burada çeşitli milletlerin izi olsa da dil ve kültür bakımından değerlerini koruyarak günümüze kadar yaşatanlar Türk kavimleri olmuştur. Karaçay-Malkar¹ Türkleri de bunlardan biridir. Yerleştikleri bölgede hayatlarını büyük zorluklarla devam ettiren Karaçay-Malkarların yaşadıkları yerler Osmanlı-Rus mücadelesi sonucunda Ruslara bırakılmıştır. Rus hâkimiyeti altında sürgün ve katliamlara maruz kalan Karaçay-Malkarlar vatanları olan Kafkasya'dan vazgeçmemiş ve bölgede varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

Karaçay-Malkar Türklerinin Sovyet hâkimiyeti altında buldukları dönemde Anadolu topraklarına göç etmeleri sonucunda Türkiye'de onlar için birçok köy kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyetine yerleşen bu insanlar burada yaşamalarına rağmen kendi kültürlerini kaybetmemiş ve gelecek nesillere aktarmışlardır. Bu açıdan ülkemizde Karaçay-Malkar Türkleri hakkında çok fazla araştırma eserler ve makaleler yazılmıştır.

Bu çalışmamızda Kafkasya bölgesinde geçmişten günümüze uzun mücadeleler vererek özerk bir cumhuriyet kuran Karaçay-Malkar Türklerinin isimleri ve etnik kökenleri incelenecektir. Onların tarihsel süreçte Ruslara karşı verdikleri mücadeleler ve maruz kaldıkları katliamlar ele alınarak tarihleri hakkında geniş bilgi verilecektir.

1. KARAÇAY-MALKARLARIN ADI VE ETNİK MENŞEİ

Karaçay-Malkar Türklerinin etnik kökenleri hakkında yapılan çalışmaları bir araya topladığımız zaman onların Hun, Bulgar, Hazar ve Kıpçak Türklerinin torunları oldukları söylenmektedir. Onların tarihleriyle ilgili en eski belge Osmanlı kaynaklarında XVI., Rus ve Avrupa kaynaklarında ise XVII. yüzyıla ait olduğundan dolayı bu tarihten öncesiyle alakalı elimizde herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Sovyet yönetimi altında uzun süre kalan Karaçay-Malkar Türklerinin diğer Türk boyları ile olan etnik bağlantılarını koparmak adına onların Alanların soyundan geldiği ileri sürülse de bu konuda sadece Rus tarihçiler fikir belirtmiştir. Bu açıdan onların menşei hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır (Bice 1991: 76, Türkoğlu, 2001: 380, Bi, 2000: 667).

Karaçay-Malkar Türklerinin adı yazılı olarak ilk defa 1645 yılında Napoli'de basılan *Relationedella Colobide Boggidetta Mengrellia* adlı eserin yazarı olan Archangelo Lamberti tarafından zikredilmiştir. 1635–1653 yılları arasında Kafkasya bölgesinde misyonerlik faaliyetinde bulunan yazar burada onları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. *Koroçaeva Kabardı* ve *Karaçi* şeklinde ise Rus elçisi Fedot Elçin tarafından 1649'da yazılan bildiride geçmektedir. Onlar hakkında en geniş bilgiyi ise 1807–1808 yıllarında Kuzey Kafkasya'ya gezi yapan Juliusvon Klaproth *Reise in den Kaukasus* adlı eserinde vermiştir. XVIII. yüzyıla geldiğimizde Karaçay-Malkarlar hakkında dönemin Türk devlet adamları da bilgi vermiştir. 1800'lü yıllarda Osmanlı Devleti tabiiyetinde bulunması dolayısıyla bu dönemde Anapa Valisi Hasan Paşa ve daha sonra da Cevdet Paşa *Tezakir* adlı eserinde bölge halkından bahsetmiştir (Bice, 1991: 80, Doğan, 2012: 17).

¹ Kabardın-Balkar özerk bölgesinden dolayı Malkar Türklerine bazı yazarlar Balkar demektir.

Kafkasya’da bulunan başpiskopos Johannes de Galonifontibus ve Tatarlar Karaçaylara *Kara Çerkezler*, Ruslar Gorski Tatar², Gortsı³, Dağlı Kabardeyler, Kabardeyler *Karçaga Kuşha*, *Çegem Kuşha*, *Balkar Kuşha*, Kafkasya’da bulunan halklardan Adigeler *Karışey*, *Kuşha*, Abhazlar *Akaraç*, Abazalar *Karça*, Gürcü-Svanlar *Mukrçay*, Osetler *Asi*, Gürcü-Megreler *Alani* adlarını vermişlerdir (Adiloğlu, 2003: 48).

1.1 Efsaneler Işığında Karaçay-Malkarların Menşei

1.1.1. Anadolu Efsanesi

Karaçay-Malkarların Anadolu Türklerinden olduğu ve Kafkasya bölgesine buradan göç ettikleri düşünülmektedir. Sultan’ın maiyetinden olan Karça isimli bir bey gözden düştükten sonra etrafında ona bağlı olan insanlarla önce Kırım’a ardından da Kafkasya dağlarına giderek oraya yerleşmişlerdir. Yine bu rivayetin bir başka anlatımına göre Karça, Budyan ve Navruz’un soyları ilk başta Anadolu’da yaşamış daha sonra Kırım’a ve oradan da Kuzey Kafkasya’ya akın ederek buraya yerleşmişlerdir (Heyet, 2002: 28, Doğan, 2012: 18).

Karaçay-Malkarların menşei anlatan Anadolu efsanesinden de yola çıkarak Karaçayların isim babasının Karça olduğu belirtilmiştir (Tavkul, 1980: 23, Tavkul, 1990 a: 31, Tavkul, 2012: 97). Bu rivayet ilk defa 1899 senesinde Kuzey Kafkasya’nın Kuban eyaletinde yayınlanan *Kubanskie Oblastnie Vedemosti*⁴ adlı gazetenin 226. sayısında yayınlanmıştır. Karaçaylının Aliy oğlu İslam ve Hubiy oğlu Bekir’in anlattığı bu rivayeti Çekku oğlu Bekir derlemiştir. Hikâyeye göre: “*Karça, Karaçay halkının ilk atası sayılır. O bir Tatar Han’ın oğlu imiş. Altın Orda’nın Kaşkar adlı şehrinde yaşıyormuş. Karça yanına arkadaşları Navruz, Budyan ve Adurhay’ı alarak beraberindeki halkla birlikte 1283 yılında Kafkasya’da şimdiki Karaçay topraklarında bulunan Arhız’a gelip yerleşmiş. Bir süre sonra onlara Kafkas Dağlarının ardındaki ülkeden gelen Hubiy katılmış. Bölgede onlara komşu yaşayan Kızılбекler⁵ bunları rahatsız etmeye ve haraç istemeye başlamışlar. Fakat Karça onlara boyun eğmemiş ve haraç istemeye gelenlerle savaşmış onları kovmuştur*” (Tavkul, 1990 b: 56).

Rivayette adları geçen Karça, Botaş, Kuday, Abay, Adurhay, Navruz, Budyan, Dadyan, Anzor, Batay ve Musuka Karaçayların ataları olarak kabul edilmektedir. Bu şahısların XV. yüzyılda yaşadıklarına bakmayarak yerli halkın bu isimleri efsaneleştirerek anlattıkları dikkat çekmektedir (Tavkul, 1990 b: 57).

Karaçay-Malkarların Elbruz⁶ dağına *Mingi Tav* demesinden dolayı bir diğer efsane de bu dağa verilen isimle ilişkilendirilmektedir. Pamirlerde bulunan *Han Tengri Tav* ismi ile *Mingi Tav* isminin benzerliğinden dolayı onların Orta Asya’dan Kafkasya bölgesine göç edip yerleştikleri görüşü ortaya atılmıştır (Doğan, 2012: 18).

1.1.2. Kırım Efsanesi

Kırım efsanesi bir bakıma Anadolu efsanesini destekler niteliktedir. Bu rivayette Karaçay-Malkarların Kafkasya’ya Kırım’dan göç ettikleri söylenmektedir. Çerkezlerle yapılan savaşı kaybeden Kırım askerleri dağlara sığınmışlardır ve Karaçay-Malkarlar dağlara sığınan bu askerlerin torunlarıdır (Heyet, 2002: 28, Doğan, 2012: 18).

Kırım efsanesini destekleyen bir başka anlatım ise Saadet Çağatay tarafından yapılmıştır. Onun anlatımına göre Kırım’dan Kafkasya’ya göç eden Karaçay halkı ilk önce Büyük Laba nehrinin yukarı kısmına yerleşmişler ama daha sonra Kabartayların onları o bölgede sıkıştırması sonucu Elbruz dağının batı eteklerine göç etmişlerdir (Çağatay, 1951: 25).

² Dağ Tatarları

³ Dağlı

⁴ Kuban Bölge Gazetesi

⁵ Abazalar.

⁶ Büyük Kafkas dağlarının 5642 m. İle en yüksek zirvesi olarak bilinmektedir.

Karaçay-Malkar Türkleri ister Anadolu coğrafyasından isterse de Orta Asya bölgesinden Kırım üzerinden Kafkasya'ya göç etmiş olsun. Burada önemli olan konu anlatılan tüm rivayetlerin Kırım ile bağlantılı olmasıdır. İsmail Doğan'ın fikrine katılarak Karaçay-Malkarların Kırım'dan göç eden bir Türk boyu olduğu düşüncesindeyim.

1.1.3. Kafkasya Efsanesi

Kafkasya efsanesine göre Karaçay-Malkar Türkleri bölgede yaşayan çeşitli Türk boylarının oluşumundan ortaya çıkmıştır. Hatta Rusların Karaçay kökenini değiştirme konusunda onların Alanlardan geldiği fikri de bu nazariyede yer almaktadır. Konuyla bağlı bir diğer rivayet ise Karaçay-Malkarların Timur ordusunun Kafkasya'da kalan bir grubu olduğudur (Heyet, 2002: 28, Doğan, 2012: 19).

1.2. Karaçay-Malkarların Yaşadıkları Coğrafya

Karaçay-Malkarlar Kafkasya bölgesine geldikleri ilk dönemde Elbruz dağının kuzey-doğusunda Bashan (Baksan) vadisinin yukarı kısmında yaşamışlardır. Daha sonra Elbruz'un kuzey batısında yer alan Kuban nehrinin kaynağı olan yüksek vadilere doğru göç etmiş ve burada *Hurzuk*, *Uçkulan* ve *Kart-Curt* adlı köyleri kurarak bölgeye *Ullu Karaçay* adını vermişlerdir. Zamanla bu bölgeye yayılarak yeni yerleşim yerleri kurmuşlardır. Bunların isimleri Teberdi, İncik, Mara, Cögetey'dir. Elbruz dağının kuzey-doğusunda kalan halk ise Bashan, Çegem, Çerek ve Balk vadilerine yerleşerek buraya Malkar vadisi adını vermişlerdir (Doğan, 2012: 8).

Kafkasya bölgesinde yaşayan Karaçay-Malkarların coğrafi sınırları şu şekilde çizilebilir, güneyde Kafkas Dağları, kuzey-batıda Çerkez bölgesi, doğuda Kabartaylar ve batıda Maykop bölgesi yerleşmektedir (Doğan, 2012: 9).

Karaçay-Malkar Türkleri aslında aynı halk olsa da günümüze Sovyet Rusya'nın izlediği politika nedeniyle ayrı bölgeler olarak yer almaktadır. Karaçay-Malkar ve Kabartı-Çerkez adı altında siyasi örgütlenme yapılması gerekirken Sovyetler onları birbirlerinden uzak tutabilmek adına Karaçay-Çerkez ve Kabartı-Balkar olarak birleştirmişlerdir (Doğan, 2012: 9).

1.3. Karaçay-Malkarların Nüfusu

Karaçay-Malkar Türklerinin nüfusu hakkında ilk bilgiler XIX. yüzyılın başlarına aittir. Elde edilen bu belgelere göre Kafkasya bölgesinde yaşayan bu halkların nüfus çizelgesi aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1. Kafkasya'daki Karaçay-Malkar Nüfusu

YIL	1897	1926	1939	1959	1970	1989	2002	2010
Karaçay	27.000	55.000	76.000	81.000	113.000	129.449	169.198	194.324
Malkar	23.000	33.000	43.000	42.000	60.000	70.793	104.651	108.577

Kaynak: Miller, (1985); Doğan, (1992); Appa, (2002).

Çizelgeye baktığımız zaman 1939 senesine kadar sistemli bir şekilde artış gözlenirken 1959 sayımında nüfus artışı çok az olmuştur. 1943 senesinde Sovyetlerin uyguladığı politika sonucunda kendi anavatanlarından sürgün edilen Karaçay-Malkarların nüfusundaki artış 1959 sayımında kendisini göstermiştir.

2. KARAÇAY-MALKARLARIN TARİHSEL SÜREÇLERİ

Karaçay-Malkar Türklerinin yazılı belgeleri XVII. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da bu bölgede çok daha önceden yaşadıkları bilinmektedir. Fakat bu dönemle ilgili elimizde kaynak olmadığından dolayı onların tarihini XVII. yüzyıldan başlatmak zorunda kalıyoruz. Bu dönemde Osmanlı Devleti tabiiyetinde bulunan Kırım Hanlığı'na bağlı olarak Karaçay-Malkar Türkleri karşımıza çıkmaktadır.

Biz de Karaçay-Malkarların tarihini Osmanlı Devleti idaresinde buldukları dönemden başlatacağız.

2.1. Osmanlı İdaresinde Karaçay-Malkarlar

Osmanlı Devleti ile Kuzey Kafkasya arasındaki ilk ilişkiler Fatih Sultan Mehmet zamanında olmuştur. 1475 yılında Kefe ve Azak Cenevizlilerden alınmış ve ardından da Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Daha önceden Altın Orda Devleti hâkimiyetinde bulunan Kuzey Kafkasya, Kırım Hanlığı tabiiyetinde olduğu için Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil olmuştur. Osmanlı Devleti bölgenin idaresini kendi elinde buldurmaya çalışsa da Kırım Hanlığı'nın çeşitli yollarla Osmanlıyı bölgeden uzak tutmasıyla bir türlü Kafkasya'nın idaresini elinde tutamamıştır. Bu bakımdan Karadeniz'e kıyısı olan birkaç yer hariç geri kalan bölgelerin idaresini Kırım Hanlığı'na bırakmıştır. Bu olay sonrasında Kafkasya bölgesinde bulunan halklar öncelikle Kırım Hanlığı'na sonra da Osmanlı Devleti'ne olan tabiiyetleri gereği vergilerini ödedikleri sürece kendi başlarında bulunan beylere bağlı olarak yaşamlarına devam etmişlerdir (Heyet, 2002: 42, Adiloğlu, 2008: 147).

Kırım Hanlığı hâkimiyetinde bulunan Kuzey Kafkasya Halkları I. Sahib Giray'ın baskı ve zulümlerinden rahatsız oluyorlardı. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi ele geçirdikten sonra tekrardan Kırım Hanlığı idaresine bırakmasından dolayı burada yaşayan halk 1552 yılında Kazan Hanlığı'nı fetheden Ruslara ılımlı bakmaya başlamışlardır. 1556 yılında Astrahan Hanlığı'nın da Rus hâkimiyetine girmesiyle Rusların güçlü bir devlet olduğu kanaatine varan Kabardey Çerkezler 1557 yılında Rus Çarı'na elçi göndererek onları Kırım Hanı'ndan kurtarmalarını istemişlerdir. Bu olayla birlikte Kuzey Kafkasya halkları Rus taraftarı ve Osmanlı taraftarı olmak kaydıyla ikiye ayrılmışlardır (Adiloğlu, 2008: 147).

Kuzey Kafkasya kabilelerinden Osmanlı taraftarı olanlar Kırım Hanı ve Kumuk Şamhalı'ndan da destek alarak Rus yanlılarına saldırınca bu kez de diğer taraf Rus Çarı'ndan yardım istemiş ve istenen bu yardım kısa sürede yerini bulmuştur. Ruslar 1567 yılında Terek ırmağının kollarından biri olan Süyünç Irmağı kıyısına bir kale inşa ederek asker ve silah yerleştirmişlerdir. Rus yandaşlığı ise 1569 yılında Astrahan Seferi esnasında kesin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bölgeye gönderilen fermanlara rağmen birkaç kabile dışında Kuzey Kafkas halkları Osmanlı Devleti'ne destek vermemiş hatta seferden geri dönen yeniçeriye saldırarak zarar vermişlerdir. Dağıstan ve Şirvan üzerine 1578–1584 yıllarında düzenlenen seferde ise Karaçay-Malkarların da bulunduğu Osmanlı taraftarı olan Kuzey Kafkasya halkları büyük yardımlarda bulunmuşlardır (Heyet, 2002: 42–43, Adiloğlu, 2008: 148).

Bu olayların ardından Kuzey Kafkasya bölgesinde Rus-Osmanlı mücadelesi görülmeye başlamıştır. Şöyle ki, Ruslar bölgeye sürekli heyet göndererek bin bir vaatlerle Kafkasya'yı kendilerine bağlamaya çalışırken Osmanlı Devleti Rusların bu faaliyetlerine karşılık sadece mektuplar göndermekle yetinmişlerdir. Diplomatik yollarla Osmanlı Devleti'ni oyalayan Ruslar da el altından bölgeyi kendilerine bağlama yollarını sonuna kadar denemişlerdir (Adiloğlu, 2008: 148).

2.2. Rus İdaresinde Karaçay-Malkarlar

Ruslar Kuzey Kafkasya bölgesinde bazı Kabardey Çerkez beylerini Hıristiyanlaştırarak kendilerine bağladıktan sonra buradan Gürcistan'a gidiş için bir bağlantı yolu oluşturmak adına Karaçay-Malkar topraklarına birbiri ardına elçiler göndermişlerdir. Bu bölgeden geçerek Gürcistan'a gitmek üzere yola çıkan heyet bir süre Karaçay-Malkar topraklarında kalarak bölge hakkında bilgiler topluyorlardı. Ruslar ilk olarak 1629 yılında Malkarla ilgili bir rapor hazırlamışlardır. Bölgede bulunan dağlarda gümüş madenlerinin bulunduğu vurgulanmıştır. Ruslar genel olarak Gürcistan ve İmereti bölgesine gitmek için Karaçay-Malkar topraklarından geçmek durumunda kalıyorlardı. Bu esnada Karaçay-Malkar halkı onları bir süre misafir edip daha sonra gidecekleri yere kadar onlara refakat ediyorlardı. Bu misafirlik zamanı Ruslar da boş durmuyor ve yerli halkı Hıristiyanlaştırmak ve kendi taraflarına çekmek için çaba sarf ediyorlardı.

Yapılan bu çalışmalar 1655 senesinde sonuç vermiştir. Malkar beyi Canbolat Aydabol Rus elçilerinin konuşmaları sonucunda Kutais şehrinde törenle Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Daha sonra kardeşi Artutay, Kaheti kralı I. Teymuraz ile birlikte Moskova'ya giderek bir sene orda kalmış ve bu süre zarfında eğitim almıştır. Ertesi sene ülkesine geri dönen Artutay Bey ilk olarak bir külliye kurmaya çalışsa da fakat rakipleri tarafından zehirlenerek öldürülmüştür (Adiloğlu, 2003: 52, Adiloğlu, 2008: 148-149).

Rus elçiler sürekli Karaçay-Malkar topraklarından geçip giderken bölge insanının da gönlünü kazanmaya çalışmış ve yerli halk da onlara gereken yardımlarda bulunmuşlardır. 1783 yılında Rus yönetiminin her söylediğini yaparak onların bölgedeki adamı olan Kırım Hanı Şahin Giray görevinden istifa edince Ruslar da hızlı bir şekilde Kırım'ı kendilerine bağlamışlardır. Bu dönemde Osmanlı Devleti Rusya ile savaşı göze alamadığından dolayı 1784 yılında Kırım Rusya'ya bırakılmıştır. Koban Nehrinin iki devlet arasında sınır olarak belirlenmesi üzerine bu durumdan en çok Karaçay-Malkarlar etkilenmişlerdir. Nehrin doğusunda bulunan Narsana, Gum, Gosayah, Caganas ve Borgustan bölgeleri Karaçay toprakları olduğu halde Kabardey-Çerkez beylerinden Hıristiyan olanlara verilmiştir. Böylelikle Karaçay topraklarının önemli bir kısmı Rusların eline geçmiştir (Heyet, 2002: 44, Adiloğlu, 2008: 150).

Ruslar elde ettikleri bölgelerde hızlı bir şekilde kaleler yapmış ve bu kalelere askerler yerleştirmişlerdir. Osmanlı onların bu hareketi sonucunda bölgenin önemini kavramış ve 1782 yılında Gürcü kökenli Ferah Ali Paşa'yı buraya atamıştır. Onun zamanında Osmanlı nüfusu bölgede yayılsa da vefatından sonra buraya atanan görevlilerin yetersiz kalması bölge halkında bir kez daha Osmanlı Devleti'ne güvenilmeyeceği fikrini uyandırmıştır. Bu dönemde Çeçenistan ve Dağıstan bölgesinde Şeyh Mansur isyanlar çıkararak Ruslara direnmişlerdir. Bunun haricinde bölgede Rus yayılması hızla devam etmiştir. Küçük Kaynarca antlaşması ile Kafkasya'da bazı yerleri kaybeden Osmanlı Devleti bu toprakları geri kazanmak adına Rusya'ya savaş ilan etmiştir. 8 Ağustos 1790 senesinde Battal Hüseyin Paşa komutasında Osmanlı ordusu Kafkasya'ya doğru harekete geçmiştir. 12 günlük mesafeyi 63 günde tamamlayan Osmanlı ordusu Ruslar karşısında baştan beri isteksiz davranmalarının yanı sıra ordu komutanı Battal Hüseyin Paşa kaçarak Ruslara sığınmıştır. Bölgede Osmanlı devletinin başarısız mücadelesi sonucunda 1792 yılında Yaş Antlaşması yapılmış ve yapılan bu anlaşma şartlarına göre Koban ırmağı bir kez daha iki devlet arasında sınır olmuştur. Fakat bu kez Koban Nehrinin doğusuna yapılacak herhangi bir saldırıdan Osmanlı devleti sorumlu tutulacaktır (Adiloğlu, 2008: 151).

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan anlaşma sonrasında Ruslar Koban ve Terek ırmaklarının etrafında kaleler kurarak bu bölgeye Rus Kazakları yerleştirmeye başlamışlardır. Onların bu tutumu karşısında Kuzey Kafkasyalılar bir takım isyan hareketinde bulunsalar da bu isyanlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İlk olarak 1793 yılında Kabardey Beyi Adil Giray Hatohşuko (Atajukin) önderliğine bir isyan çıkmıştır. Karaçay-Malkarların da katıldığı bu girişim kısa sürede Ruslar tarafından bastırılmıştır. Bu olayın ardından bir sonraki harekât 1804 yılında Rusların Narsana'daki kale inşaatını durdurmak amacıyla olmuştur. Kabardey, Karaçay-Malkar, Çeçen-İnguş, Digor (Kuzey Osetya) ve Çerkez kabileleri Ruslara karşı birleşmişlerdir. İlk saldırı 9 Mayıs günü gerçekleşmiş ama üstünlük sağlanamamıştır. 14 Mayıs günü bazı Kabardey beyleri Ruslarla anlaşmaya çalışırken ikinci kez saldırı gerçekleşmiş ama bir kez daha yenilmişlerdir. Bu saldırıda Karaçay-Malkarlar ön safta olmalarından dolayı çok fazla kayıp vermişlerdir. Kabardeyler 19 Mayıs günü Ruslarla teslim şartlarını konuşurken 20 Mayıs günü üçüncü ve son saldırı gerçekleşmiştir. Malka ırmağı kıyısında Zılgı bölgesinde yapılan savaşı bir kez daha Ruslar kazanmışlardır (Adiloğlu, 2008: 152).

Kuzey Kafkasya bölgesinde Ruslara karşı başlatılan fakat başarısızlıkla sonuçlanan bu isyanların ardından bazı Kabardey beyleri Ruslara bağlılık yemini ederken bazıları da Koban nehrinin batısına geçerek Karaçay topraklarına yerleşmişlerdir. 1806–1812 yıllarında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında meydana gelen savaşın sonucunda ise Koban Irmağının ağzından güneyde Bzıb Irmağı ağzına kadar uzanan bölgelerin denetimi ile Anapa Kalesi Osmanlılara bırakılırken, Bzıb ve Rion nehirleri arasındaki Karadeniz kıyıları ve Gürcü toprakları Ruslara terk edilmiştir (Adiloğlu, 2008: 152). Böylelikle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır kesin olarak belirlenmiştir. Bu dönemden sonra bölgede hâkimiyet kuran Ruslar buraya askeri görevliler atayarak idareyi sağlamaya çalışmışlardır.

2.2.1. General Yermolov Dönemi

Rus Çarı 1816 yılında General Aleksey Petroviç Yermolov’u Kuzey Kafkasya Orduları Başkomutanlığı görevine atamıştır. “Kuzey Kafkasyalı bir çocuğun asılması yüz Rus askerinin sağ kalması demektir” diyen General bölgede isyan çıkma ihtimaline karşı yerli halkı sıkıştırarak dağlara çıkmalarına sebep olmuştur. Kabardey bölgesinde kaleler inşa ettirerek bölge halkını silahlı mücadeleden uzak tutmaya çalışmıştır. Onun bölgeye gelmesiyle birlikte ilk iş olarak Narsana bölgesine bir kale yaptırmıştır. Kale inşaatında kerestenin yetersiz kalmasından dolayıdır ki General Karaçay ülkesine gitmiş ve bölge halkı ile bir ticaret anlaşması yapmıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre kereste, yiyecek et ihtiyacı Karaçay’dan karşılanacak ve buna karşılık da Karaçaylılar Rus hâkimiyetinde bulunan bölgelere gümrük bedeli ödemededen giriş yapacak, Narsana ve Gum bölgesindeki düz araziler kiralanıp kullanılacaktı (Adiloğlu, 2008: 153).

Anlaşmanın ardından Ruslar Osmanlı tarafından Karaçay bölgesine vali olarak atanan İslam Kırımşahval ile görüşerek onu Rus hâkimiyetine girmeye davet etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti de Kuzey Kafkasya kabileleri ile sürtüşme içinde bulunan Anapa Muhafızı Seyyid Ahmet Paşa’yı görevden alarak onun yerine Trabzon valisi Hasan Paşa’yı atamıştır. Bölgeye 1825 yılında gelen Hasan Paşa halkın Osmanlı Devleti’ne olan sadakatini tazelemek için onları Anapa ve civarında kurulan çadırlarda üç ay gibi uzun bir süre ağırlamış ve bu ağırlamanın sonucunda onlardan Osmanlı adına bir ahitname almıştır. Yapılan bu ahitnameye göre halk Osmanlıya olan bağlılığını bildirmiş ve devlete olan hizmetlerinde devam edeceklerini yazmışlardır. Yazılı belge orada bulunan halkın ileri gelenleri tarafından okunmuş ve mühür basılmıştır. Mührün yanı sıra ayrıca parmak da basarak ahitnameyi onaylamışlardır (Adiloğlu, 2008: 155).

2.2.2. General Emanuel Dönemi

Rus Çarı I. Nikolay 1826 yılında General Yermolov’u azlederek onun yerine Kuzey Kafkasya ve Karadeniz Bölgesi Başkomutanlığı görevine General Georgi Arseneviç Emanuel’i atamıştır. Macar kökenli olan General Avusturya ordusunda süvari subay olarak hizmet ederken 1797 yılında Rus ordusuna geçmiş ve hırslı biri olduğundan dolayı da hızla yükselmiştir. Çar’ın talimatı ile bölge halkıyla iyi geçinmesi ve halktan aldığı malı yüksek fiyata alıp onlara ucuz fiyata satması söylenmiştir. Rusların uyguladığı bu politika bölge halkının da tutumunda değişiklikler meydana getirmiştir. Hasan Paşa’nın halktan yüksek vergi alması ve buna karşılık Rusların vergi almaması Osmanlı Devleti’ne verilen ahitnamelerin bozulmasına sebep olmuştur. Generalin bir diğer taktiği ise Rus tarafına geçmeyen kabilelere mektuplar yazarak onları tehdit etmiştir. Bazı kabileler özellikle de Karaçay-Malkarlar bu tehditlere aldırış etmeden Osmanlı tabiiyetini devam ettirmeleri onlara karşı bir düşmanlık oluşturmuştur. General Yermolov Döneminde imzalanan ticaret anlaşması iptal edilmiş ve Narsana bölgesinde Karaçay-Malkarlar kiralayarak kullandıkları araziler geri alınmıştır (Adiloğlu, 2008: 156–157).

Rus General bununla da yetinmeyerek Osmanlı ile Karaçay-Malkarlar arasını bozmak adına Hasan Paşa’ya mektup yazarak halkın onlara ihanet ettiğini ve Rus yönetimini kabul ettiğini bildirmiştir. Rusların bu oyununa aldanmayan Paşa Osmanlı Devleti’ne mektup yazarak durum hakkında bilgi vermiş ve devletten gelecek haber doğrultusunda hareket edeceğini bildirmiştir.

Generalin durmadan hem Karaçaylılara hem de Hasan Paşa'ya yazdığı mektuplar sonuçsuz kalmıştır ki en sonunda Karaçay ülkesini fiilen işgale girişmiştir. Rus Çarı'nın onu birkaç kez uyarmasının ardından en sonunda meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı onu bu fikri uygulamaya koymaya sevk etmiştir (Adiloğlu, 2008: 158–163).

2.2.3. Hasavka Savaşı

Karaçay bölgesinde saklanarak sürekli Ruslara karşı vur-kaç taktiği ile zayıf veren Kabardey halkından dolayı General Emanuel Karaçaylılara karşı düşmanca tavır izliyordu. Bu sebepten göreve başlar başlamaz ilk iş olarak yukarıda değinildiği gibi General Yermolov zamanında yapılan ticaret anlaşmasını iptal etmiş ve Karaçaylıların Rus tarafında kiraladığı araziye geri almıştır. Bununla da yetinmeyen General Emanuel Kabardey akıncılarını yakalama bahanesiyle birkaç kere Karaçay topraklarına girme teşebbüsünde bulunsu da bu girişimi Rus Çarı tarafından engellenmiştir. Çarın bu girişi engelleme sebebi ise bölgenin Osmanlı Devleti'ne bağlı olması idi. Yapılan herhangi bir saldırı harekâtı Osmanlı-Rus savaşının ortaya çıkmasına sebep olabilirdi (Adiloğlu, 2008: 166).

Kafkasya bölgesine atandıktan sonra elle tutulur bir başarı elde edemeyen General Emanuel Karaçay ülkesini ele geçirerek hem ismini duyurmak hem de Rus Çarı nazarında itibar sahibi olmak istiyordu. Onun bu aşırı isteği 1828–1829 Osmanlı-Rus savaşının ortaya çıkmasıyla meyvesini vermiştir. Ortaya çıkan bu fırsatı değerlendiren General, Karaçay ülkesine giriş harekâtını başlatmıştır (Adiloğlu, 2008: 167).

Bölgenin yüksek dağlık olduğu için giriş kolay değildi. Buraya girmek için yolların bilinmesi gerekiyordu. Bu yolları Ufuk Tavkul, Hasavka Savaşını anlattığı makalesinde şöyle sıralamıştır:

1. Elbruz Dağı eteklerinden Ullu-Kam ve Hurzuk'a giden yol.
2. Bagatır Talal ve Hudes vadisinden Kart-Curt'a giden yol.
3. Hudes, Hasavka geçidinden Kuban vadisine çıkan ve Karaçay'a giden yol.
4. CalanKol'dan Kuban vadisine çıkarak Karaçay'a giden yol (Tavkul, 1990 a: 33).

Yolların dağlık ve geçitlerin sarp olmasından dolayı Karaçay'a gitmek için bu yolların iyi bilinmesi gerekiyordu. Bu konuda Ruslara yardım ettiği hususunda iki isim öne çıkmaktadır. Bunlardan biri Tengizbiy Duda idi. Tengizbiy Rus eğitimi almış olmasından dolayı Rus hâkimiyetine ılımlı bakıyordu. Oğullarından birini Osmanlı Devleti'ne rehin olarak verdiği için de Karaçay valisi İslam Kırımşahval'a düşmanca tavır sergiliyordu. Aynı zamanda Karaçay bölgesine vali olmak arzusu da işin içine karışınca durum değişiyordu. Bir diğer şahıs ise Kabardey Hatoşuk Hatoşuko⁷ idi. Anne taraftan Karaçaylılarla akraba olan bu şahıs bölgeye giden gizli yolları çok iyi biliyordu. Yine onun ilerde vali olması ve bu görevi arzulaması ihanet ettiğinin göstergesidir (Adiloğlu, 2008: 167).

General Emanuel yapılan tüm hazırlıkları tamamlamanın ardından toplam 1758 askerden oluşan bir orduyla 30 Ekim 1828 yılında üç ayrı koldan hareket ederek bölgeye girmiştir. Taşkoprü vadisinden Aman Nihit geçidine ilerleyen General Antropov emrindeki askeri birliğin asıl amacı Karaçaylılar dikkatini dağıtarak onları bu bölgeye yönlendirirken kendileri başka yerden Karaçay ülkesine girmektir. İkinci askeri birlik General Turçaninov emrinde Malk ırmağının sol tarafından ilerleyerek Hasavut vadisi üzerinden hareket etmiştir. Bu birliğe Hatoşuk Hatoşuko kılavuzluk yapmıştır. Üçüncü askeri kol ise General Emanuel komutasında Narsana-Burgustan bölgesinden hareket ederek Üçköken ve Gum vadisinden aşağı inip Hasavka vadisinden Karaçay ülkesine girmeyi hedeflemiştir (Adiloğlu, 2008: 167).

Rusların hareket haberini öğrenen Karaçaylılar aynı gün Aman-Nihit geçidini tutmuşlardır. Ertesi gün farklı bölgeden ilerlemenin devam ettiği haberini alınca bu yolda Ruslara Tengizbiy Duda'nın kılavuzluk yaptığını düşünerek Hurzuk köyünde Tengizbiy Duda ve 16 yaşındaki oğlunu yakalayıp öldürmüşlerdir. Onun öldürülmesiyle de hain olduğu ve gizli yol haritasını Ruslara verdiği fikri de ortadan kalkmıştır (Adiloğlu, 2008: 168).

⁷ Atajuko Atajukin

General Antropov Aman-Nihit geçidinde Karaçaylıları oyalarken 19 Ekim 1828 tarihinde General Emanuel ve General Turçaninov'un birlikleri Elbruz dağı yamaçlarındaki *El-Cürügen-Sirt* bölgesinde birleşerek Hudes ırmağı üzerinden Hasavka vadisine doğru hareket etmişlerdir. Rusların planını Kabardeyler aracılığıyla öğrenen Karaçay Kadısı Kadoh oğlu Muhammet Hubiy askerlerinden bir kısmını *Ullu-Hasavka* ve *Gitçe-Hasavka* bölgesine gönderse de burada Rusların top atışları sonucunda bu askerler geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Karaçaylar geri çekilmesiyle General Emanuel, Hudes ırmağını geçerek Ullu-Hasavka geçidinin önünde karargâh kurmuştur (Adiloğlu, 2008: 168).

Rusların Karaçay'ı fiilen işgali 2 Kasım 1828 yılında başlamıştır. Sabah saat yedide Hasavka dağının eteklerinde top atışlarıyla başlayan savaş 12 saat devam etmiştir. Generalin emriyle dağı tırmanmaya çalışan Ruslar geri püskürtülmüş ve tekrar toparlanıp saldırmak için komutanın emriyle top atışları durarak Ruslar geri çekilmişlerdir. Yapılan bu savaşta Rus tarafından 5 subay ve 39 asker ölmüş, 17 subay ve 103 asker de yaralanmıştır. Karaçay tarafından ise 1 kişi şehit olurken 3 kişi de yaralanmıştır. Karaçaylar şehidi Tengizbiy Duda'nın kardeşi Umar idi. İlk sıcak çatışma bu şekilde son bulmuştur (Adiloğlu, 2008: 169).

Savaşın ilk etabının bitmesinin ardından Rusların tekrar saldıracağını bilen Kadı Muhammet Hubiy Karaçay valisi İslam Kırımşahval'a haber göndererek destek için asker istemiştir. Fakat gelen haber üzerine herkes şaşırmıştır. Çünkü Kırımşahval Ullu-Hasavka ve Aman-Nihit bölgesindeki tüm askerlerin silah bırakarak Karaçay'a gelmesini söylemiştir. Haberin gelmesiyle askerler savaş alanını terk ederek geri gitmişlerdir. 3 Kasım 1828 yılında General Emanuel herhangi bir engelle karşılaşmadan Ullu-Hasavka geçidini geçerek Karaçay topraklarına girmiştir. İslam Kırımşahval ertesi gün teslim olacağını ve Rusya'ya bağlılık yemini edeceği haberini Generale göndermiştir (Adiloğlu, 2008: 169).

Rus askerlerinin Ullu-Hasavka vadisinde başarılı bir şekilde durdurulmasına bakmayarak Karaçaylar teslim olmasının sebebi Osmanlı Devletinden yardım gelmemesi olmuştur. Ayrıca Karaçaylar Çerkez kabilelerinin her türlü isyanlarında onlara destek verseler de maalesef ki Karaçaylar yardıma ihtiyaçlarının olduğu zamanda Çerkezler onlara yardım göndermemişlerdir. Bu iki olay göz önüne alındığında askeri olarak Karaçaylılardan çok çok üstün olan Ruslara teslim olmaları normal karşılanabilir (Adiloğlu, 2008: 169).

Karaçay-Malkar Türkleri Hasavka savaşı ile bağlı destansı bir şiir yazmışlardır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından bu destandan dört kıta çalışmaya dâhil edilmiştir.

HASAVKA

Kıçıradı Davle “Ha-hay, Kuvgun”
Karaçayın şohun, barın cuvugun
Çakırız bizge cengile etsinle
Kara күnde bir boluşluk etsinle
Kanlı patçah köbartıklık etedi
Marcacaşla, patçah asker cetedi
Patçahlık dı etibizden toymagan
Tar özende çaşarga da koymagan
Cav kirgendi Hasavkaga kelgendi
Tabcollarını Amantişden bilgendi
Çanka bildi bizni satıb aylangan
Karaçayın bagasından toymağan

HASAVKA

Bağırıyor Davle “Hey, haber”
Karaçayın dostunu, yakınlarını
Çağırın bize çabuk ulaşınlar
Kara күnde bir araya gelsinler
Kanlı çar çok kötülük yapıyor
Haydi, gençler, çar askeri yetişiyor
Çarlıktır etimizden doymayan
Dar vadilerde yaşamamıza da izin
vermeyen
Düşman girmiş Hasavka'ya gelmiş
Uygun yolları Amantiş'den öğrenmiş
Prens, beydir bizi satanlar
Karaçayın kıymetinden doymayanlar
(Tavkul, 1990 a: 34).

2.3. Karaçay-Malkarların Anadolu'ya Göçü

General Emanuel zamanında yapılan Hasavka savaşında Karaçaylar yenilmesinin ardında bölge Rus işgaline maruz kalmıştır. Rusların halka zulmü sonucunda insanlar da kurtuluşu Osmanlı topraklarına göç etmekte bulmuşlardır. Malları, dilleri, dinleri ve kültürleri Rus tehdidi altına giren Karaçaylar belirli aralıklarla Anadolu bölgesine zorunlu göç etmişlerdir. Karaçaylar dışında o dönemde Kafkasya bölgesinden Osmanlı topraklarına yoğun bir göç yaşanmıştır. Osmanlı devlet memurları Kafkasya'dan gelen herkesi Çerkez olarak kaydettiklerinden dolayı ilk başlarda göç eden Kafkasya halklarının kimlikleri konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat ilerleyen zaman diliminde Osmanlı memurları göç eden halkı da tanımaya başlayınca kayıtları onların mensup oldukları boylara göre tutmuşlardır. Bu açıdan Osmanlı arşivlerinde Karaçay göçüyle bağlı ilk belge 1885 yılına aittir (Bice, 1991: 45–46, Karataş, 2014: 528–529).

Karaçaylar vekili olarak Şambiyev ve halktan Hacı Zekeriya Abayev 15 Mayıs 1885 yılında Osmanlı Devletine bir telgraf çekerek Anadolu'ya göç etmelerine izin verilmesini istemiştir. Fakat ilk telgrafa olumsuz cevap alınsa da ısrarla telgraf gönderilmesi sonucunda Osmanlı Devleti 3 Haziran 1885 yılında göç için olumlu karar vermiştir. Böylelikle *Birinci göç dalgası* gerçekleşmiştir. Bu göç Kafkasya kayıtlarında *Birinci Stampulçula*⁸ olarak yer almıştır. Bu ilk göç dalgasında beş bin kişi Karaçaylılardan, bin beş yüz kişi de Malkarlardan olmak kaydıyla toplamda 6500 kişiden oluşmuştur (Kaşay, 1992: 12, Karataş, 2014: 530).

Birinci göç dalgasının gerçekleşmesinin ardında bölgede artan Rus zulmü sonucunda yaklaşık 18 yıl sonra tekrardan Osmanlı topraklarına göç olmuştur. Yapılan bu toplu hareketin önderliğini Kafkasya halkı vekili sıfatıyla El-hac Osman Toğan yürütmüştür. Karaçaylar önderliğini ise Sılpağarlanı Abek, Kurğaklanı Ramazan Efendi, Golalanı Osman Hacı, Karabaşlanı Tuvğan bey yapmıştır. Karaçaylılar adına telgraf gönderen ise Golalanı Osman Hacı olmuştur (Karataş, 2014: 531).

Yapılan başvuru sonucunda ilk Karaçay kafilesi 25 Kasım 1905 senesinde Novorossisk limanından iki gemiyle yola çıkmıştır. Bu katile de yine kayıtlarda *Ekinci Stampulçula* olarak yer almıştır. Bu ikinci göç iki grup halinde gerçekleşmiştir. Birinci grup 368 aile 3497 kişiden oluşurken 1906 yılında Kurğanaklı Ramazan Efendi önderliğinde gelen ikinci grupta ise 300 aile 1500 kişi bulunmuştur. Aynı dönemde 1000 kişilik Malkarlardan oluşan katile de Anadolu topraklarına gelmiştir. İkinci göç dalgasının ardından Kafkasya bölgesinden toplam olarak 10 bin Karaçay-Malkarlı Anadolu'ya göç etmiştir. O dönemde bölge nüfusunun 60 bin olduğu göz önüne alınırsa göç eden rakam hiç de küçümsenecek bir sayı değildir (Demirtaş, 2011: 18, Karataş, 2014: 532).

Kafkasya bölgesinden Osmanlı topraklarına göç eden insanlar burada çeşitli bölgelerde iskân edilmişlerdir. Göçmenlere verilen topraklar genelde hazine arazisi olup belli ölçüde devlete vergi geliri getiren yerlerdi. Bu bölgeleri sıralayacak olursak;

Yazılıkaya (Eskişehir Han ilçesine bağlı)

Emirler (Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı)

Arpacı Karaçay (Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı)

Akhisar (Eskişehir Han ilçesine bağlı)

Eğrisöğüt (Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı)

Çilehane (Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı)

Çiftlikköy (Yalova'ya bağlı)

Biley – Boydan (Şam-Suriye bölgesi Balkarlılar) (Karataş, 2014: 534)

⁸ İlk İstanbulcular.

Karaçay-Malkarların Anadolu'da yerleştirildikleri bu bölgelerin dışında Karaçaylar tarafından kurulan köyler de mevcuttur. Bu köylerin isimleri şöyledir: Afyonkarahisar Doğlat-Gökçeyayla köyü, Ankara Gölbaşı Yağlıpınar köyü, Eskişehir Çifteler Akhisar-Belpınar-Yazılıkay köyleri, Eskişehir Sivrihisar Ertuğrul köyü, Yalova Çiftlik köyü, Kayseri Pınarbaşı Eğrisöğüt köyü, Konya Sarayönü Başhöyük köyü, Tokat Artova Arapacı köyü ve Tokat Reşadiye Çilehane köyü (Solmaz, 1990: 51, Bice, 1991: 123).

2.4. 1930 İsyanı

Sovyetler birliğinde Lenin'in halkları birleştirme politikası dolayısıyla ılımlı siyaset izlenirken 1928 yılında yerine geçen Stalin farklı uygulamalar yapmıştır. Bu uygulamalardan biri de kolhoz sistemidir ki toprak sahibi olan insanların arazileri ellerinden alınarak devletin tekelinde toplanmıştır. Karaçay-Malkar bölgesinde de kolhoz sistemine karşı çıkan halk 18 Mart 1930'da Karaçay Gizli Direniş Komitesi başkanı Abdülkerim Hasan'ın liderliğinde isyan çıkarmışlardır. Bu isyanla bağlı olarak Yusuf Baksan Efendioğlu günlük tutmuştur. Bu isyan sonucunda 3000 kişi idam edilmiştir. Halkın mallarına el konulmuş, camiler kapatılarak ahır ve ambarlara çevrilmiştir. Bunun üzerine halk da Sovyet yöneticilere karşı suikast girişimlerinde bulunmuştur. Bir diğer ayaklanma 1934 yılında olsa da bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmış ve halka karşı katliamlar devam etmiştir. Bu isyanlar sonucunda 1936–38 yılları arasında Karaçaylılardan yaklaşık 7000 kişi kurşuna dizilmiş ve halkın kültür malzemesi olan eserleri meydanlarda yakılmıştır (Doğan, 2012: 22–24).

2.5. 1944 Sürgünü

Karaçay-Malkar halkına yapılan işkence ve sürgün II Dünya Savaşı arifesinde daha da arttı. Almanlara karşı savaşan Ruslar Karaçay-Malkarları en ön saflarda savaşa gönderseler de onların vatana ihanet edebilecekleri görüşünü de yaymışlardır. Savaşın ilk yıllarında Ruslar Almanlar karşısında Kafkas dağlarına geri çekilirken Karaçay-Malkarlılar burada Rusları öldürerek tüm geçitleri tutmuşlardır. 1942 Ağustosundan 1943 Ocak ayına kadar Karaçay-Malkarlar Alman yönetimi altında rahat hayat yaşamışlardır. Fakat Almanların geri çekilmesiyle Sovyetler tekrar bölgeye hâkim olmuş ve bu kez vatana ihanet suçundan binlerce Karaçay-Malkar Türkü işkenceler yapılmıştır. Suçlu olduklarını kabul etmeyen halk çok daha ağır işkencelere maruz kalmıştır. 2 Kasım 1943 günü Karaçay, 8 Şubat 1944'te ise Malkarlar kuşatma altına alınarak topyekûn vatanlarından sürgün edilmişlerdir. Onların Kafkasya bölgesinden sürgün edilmesiyle topraklarına Gürcü ve Kabartaylar yerleştirilmiştir. Bu açıdan 1944 sürgünü Karaçay-Malkarlar için önemli bir gündür (Caferoğlu, 1988: 51, Doğan, 2012: 24–26).

Savaştan sonra Stalin'in yerine geçen Kruşçev 1944 yılında sürgüne maruz kalan halkların itibarını iade etmiş ve kendi topraklarına geri döneceklerini bildirmiştir. Stalin'in yaptıklarından dolayı halkın gözünden düşmesini isteyen Kruşçev 9 Ocak 1957 yılında yayınladığı kararname ile halkın gözünde sevgi bulmuştur. Bu geri dönüş kararı ile yaklaşık 25–30 bin Karaçay-Malkar Türkü kendi anavatanlarına geri dönmüşlerdir (Doğan, 2012: 27).

2.6. Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi

Çarlık Rusya'sının devrilmesiyle birlikte Kafkasya bölgesinde de hareketlenmeler meydana gelmiştir. Sovyet Rusya Kafkasya bölgesini tekrar kanlı bir şekilde işgal ettikten sonra 1922 yılında Karaçay-Çerkez otonom Bölgesi kurulmuştur. Malkarlar ise Karaçaylılardan ayrılarak Kabartay Çerkezleri ile Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti yönetimine verilmişlerdir. Böylelikle Karaçay-Malkarlar bir birinden ayrılarak iki ayrı oblastta birleştirilmişlerdir. 1926 senesinde Merkez Komite Karaçay-Çerkezleri yine ikiye bölerek Karaçay ve Çerkez diye iki ayrı bağımsız bölge oluşturmuşlardır (Gömeç, 1999: 279).

Sovyetler birliğinin 1990 yılında çöküşe geçmesiyle birlikte Kafkasya bölgesinde bulunan halklar da birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. 1990 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Türklerinin ardından Karaçay-Malkarlar da bağımsızlık için harekete geçmişlerdir. Karaçay-Malkarların yürüttükleri çalışmalar sonucunda 1 Aralık 1990 yılında Rusya'ya bağlı Karaçay-Çerkez Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Elde edilen bu hakkın yetersiz olduğunu düşünen Karaçaylılar Karaçay Kongresinde ayrı bir Karaçay Cumhuriyeti ilan etmişlerdir. Alınan bu karar Moskova yönetimi tarafından kabul görmeyerek geri çevrilmiştir. 3 Temmuz 1991 senesinde yeni bir kararla Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi özerk cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir (Miller, 1985: 43, Türkoğlu, 2001: 381).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kafkasya bölgesinin en eski halklarından olmasına bakmayarak tarihlerini XVII. yüzyıla kadar götürebildiğimiz Karaçay-Malkar Türklerinin menşei hakkında çeşitli rivayetler bulunsa da genel bir kanı olarak bu bölgeye Kırım'dan göç etmişlerdir. Elbruz dağının yüksek zirvelerinde kendilerine yaşam alanları oluşturan bu Türk boyu önce Kırım hanlığı yönetiminde Osmanlı Devletine tabi olmuştur. Osmanlı-Rus savaşları esnasında Kafkasya bölgesinin kaybedilmesi ile bölgeye Ruslar hâkim olmuşlardır. Rusların yürüttükleri ayrımcılık siyasetinden dolayı Karaçay-Malkar Türkleri birçok kez isyan teşebbüsünde bulunsalar da fakat onların bu isyanı Sovyet rejimi tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. II Dünya Savaşı esnasında Kafkasya bölgesini Almanlar ele geçirince kısa bir süreliğine de olsa burada bulunan halklar rahat hayat sürmüşlerdir. Savaşın Rusya lehine bitmesiyle bu kez buradaki Türk boyları çeşitli bölgelere sürgünlere gönderilmiştir. Kruşçev döneminde aftan yararlanan halk geri dönmüş ve bölgedeki yaşamlarına devam etmişlerdir. Karaçay-Malkar Türkleri Sovyet döneminde yaşadıkları zor hayat şartlarından ve gördükleri işkencelerden dolayı Anadolu bölgesine göç etmişlerdir. Yapılan bu göç hareketi sonucunda Osmanlı Devleti bu insanlar için hazine arazilerinden topraklar vererek onlara köyler yapmışlardır. İster Osmanlı döneminde Anadolu bölgesine göç eden halk isterse de Sovyetler zamanında sürgüne maruz kalanlar hiçbir şekilde kendi kültürlerini unutmamış ve gittikleri yerlerde nesilden nesle bu kültürü devam ettirmişlerdir.

Günümüzde büyük çoğunluğu Kafkasya bölgesinde olmak şartıyla Rusya Federasyonunda ve Türkiye Cumhuriyetinin çeşitli şehirlerinde yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri kültürlerini ve geleneklerini canlı tutabilmek adına birçok etkinliklerde bulunmaktadır.

Kaynakça

- ADİLOĞLU. A. (2003). *Karaçay-Malkarlar Tarih, Toplum ve Kültür*, Derleyen Ufuk Tavkul-Yaşar Kalafat, KaraM Yayınları, Ankara.
- ADİLOĞLU. A. (2008). "Karaçay-Malkar Türklerinin Rus Hâkimiyetine Girişi", *Turkish Studies*, 3 (1): 145–201.
- APPA. A. (2002), İçinde Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni, Güzel. H. C., Çiçek. K. & Koca. S. (Ed.), *Türkler* (ss. 572-586), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Bİ. M. (2000). *Kafkas Tarihi*, C. 2. Berikay Yayınları, Ankara.
- BİCE. H. (1991). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, TDV Yayınları, Ankara.
- CAFEROĞLU. A. (1988). "Kafkas Türkleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 3 (6): 50–52.
- ÇAGATAY. S. (1951). "Karaçay'ca Birkaç Metin", *AÜDTCF Dergisi*, IX (3): 1-25.
- DEMİRTAŞ. M. (2011). "Osmanlıya Gelen Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin Sorunları", *Bilig*, (57): 17–44.
- DOĞAN. İ. (1992). *Mülteci Kamplarından Karaçay-Malkar Türkçesi Mektupları*, Ülkü Basımevi, Konya.
- DOĞAN. İ. (2012). *Türkiye Karaçaylıları ve Dilleri*, Altınçekiç Ofset, Ordu.
- GÖMEÇ. S. (1999). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- HEYET. (2002). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi Karaçay-Malkar Edebiyatı*, C. 22. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KANŞAY. D. (1992). *Karaçay Malkar Halkının Birinci Kültür Festivali Üstüne*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- KARATAŞ. Ö. (2014). “Karaçay Türklerinin Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX(2): 525–538.
- MİLLER. M. (1985). “Balkar Türkleri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1(8): 38–44.
- SOLMAZ. S. (1990). “Anadolu’daki Karaçay Varlığı”, *Türk Yurtları Dergisi*, (3): 50–51.
- TAVKUL. U. (1980). “Karaçaylar Menşeleri”, *Kuzey Kafkasya Dergisi*, 11(61): 23–25.
- TAVKUL. U. (1990). “Bir Başlangıç Noktası Olarak: Karaçay-Malkar Tarihinde Karça”, *Türk Yurtları Dergisi*, (2): 56–60.
- TAVKUL. U. (2012). *Karaçay-Malkarlar Kafkasların Kalbine Yolculuk*, Bengü Yayınları, Ankara.
- TÜRKOĞLU. İ. (2001). Karaçay-Balkarlar, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (24): 380-381, İstanbul.